

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Teshayev Zavqiddin Jabbor o'g'li – Qarshi davlat universiteti Turizm va marketing kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li – Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №R-566966 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №049864

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning budget daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла қизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебутова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қахрамон қизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижи модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorbek Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33
6.	Umarova Shahnoza	Moliyaviy faoliyat bo'yicha baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	40
7.	Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	Avtomobilsozlik korxonalarining xarajat samaradorligini ekonometrik modellash	46
8.	Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	O'zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning ahamiyati	57
9.	Kurbanbayev Jurabek Eruvbayevich, Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	Auditorlik tekshiruvlarida tashqi tasdiqlardan foydalanish va ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish	66
10.	Абдурахманов Ўрол Наврўз ўғли	Акциядорлик жамиятлари аудитида таҳлилий амалларни қўллашни такомиллаштириш	71
11.	Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	Yoshlar biznes-loyihalarini moliyalashtirishda kredit va investitsiya resurslarining o'rni	80
12.	Shodiyev Yashnarbek Baxriddin o'g'li	Davlat moliyaviy nazoratini modellar va metodologik yondashuvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	92
13.	Muydinov Baxodirjon Numanovich	Korxonalarda ichki auditni tashkil etish va takomillashtirish	101
14.	Mirzanov Zakir Maratovich	Paxta yetishtirish va qayta ishlash klasterlarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish	111
15.	Тожибоева Дилором	XXI ахборотлар асри – қарор қабул қилиш жараёнининг мураккаблашуви асри	116
16.	Нурхонов Комилжон Товкараевич	Яшил иқтисодиётга ўтиш йўллари ва устуворликлари	124
17.	Saydullayev Nodirbek Narzullayevich	Inflyatsion targetirlash sharoitida markaziy bank valyuta intervensiyalari strategiyasini takomillashtirish mexanizmlari	132
18.	Хусаинов Равшан Рахимович	Сравнительный анализ налоговых систем зарубежных стран и трансформация их для Узбекистана	143
19.	Maxkamova Nazokat Umarali qizi	O'zbekiston iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning o'rni	150
20.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarining ekologik-iqtisodiy samaradorligini oshirishning innovatsion mexanizmlari	156
21.	Kuliboyev Azamat	Davlat tibbiyot tashkilotlarida buxgalteriya hisobi:	165

	Shonazarovich	nazariya, amaliyot va uslubiyot	
22.	Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li	Raqamli texnologiyalar asosida budjet tashkilotlarida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish: Farg'ona viloyati misolida	179
23.	Xasanova Shaxzoda Sarvarq qizi	Avtomatlashtirish davrida ayollarning mehnat bozoridagi transformatsiyasi: global tendensiyalar va O'zbekistonning 2030-yilgacha imkoniyatlari	188
24.	Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	Бюджет ташкилотларида узок муддатли активлар билан боғлиқ молиялаштириш манбалари	194
25.	Худойкулова Дилора Дилмуродовна	Обеспечение надежности аудиторских доказательств при аудите долгосрочных активов	200
26.	To'xtayev Umidjon Shuhrat o'g'li	Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	209
27.	Djumaniyazov Shavkat Raximovich	Yangi O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	216
28.	Siroj Zarina Rustambekovna	O'zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring tizimini takomillashtirish	223
29.	To'laev Safarmurod Boymuhammad o'g'li	Korporativ mijozlarga innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirishning xorijiy tajribasi	229
30.	Эрдонаев Аликул Халимович	Банк технологиялари ва масофавий банк хизматларининг турларидан фойдаланиш амалиёти	236
31.	Муродов Бобиржон Ҳаётжон ўғли	Иқтисодиётда яширин меҳнат ресурслари айланмаси: иш берувчиларни масъулияти ва норасмий бандликни бартараф этишнинг тизимли ечимлари	247
32.	Abdullayeva Shaxnoza Erkinovna	Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish	253
33.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Қишлоқ хўжалиги корхоналарини молиявий барқарорлигини баҳолаш моделлари	261
34.	Sanayev Javohir Shavkat o'g'li	Tijorat banklarida mijozning tranzaksion faolligiga asoslangan adaptiv tariflash mexanizmini takomillashtirish	271
35.	Хасанов Сабирджан Садикович, Раимова Мадинабону Сабирджан кизи	Оценка экономической необходимости строительства ветроэнергетических установок в Узбекистане	278
36.	Karimov Shohruh Ahmadullo o'g'li	O'zbekistonda buxgalteriya xizmatlari bozorining institutsional tuzilmasi: auditorlik va soliq maslahatchilari tashkilotlari reestrlari tahlili	286
37.	Karimqulov Jasur Imomboyevich, Hojanov Baxadir Omirbayevich	Bank infratuzilmasi transformatsiyasi samaradorligini integral baholash metodikasini takomillashtirish	292
38.	Kasimova Zilolaxon Botir qizi	O'zbekiston bank tizimining miqdoriy kengayishi va moliyaviy barqarorlik normativlariga rioya etish darajasi: 2017–2025 yillar tahlili	301
39.	Олимова Қизлархон Тўра кизи	Тижорат банкларида муаммоли кредитларни эрта аниқлаш ва мониторинг тизимида мавжуд муаммоларнинг тизимли ечими	308

40.	Xolmurotov Fozil Saribayevich	Hududiy eksportning qo'shilgan qiymati va diversifikatsiya darajasini o'lchash: Xorazm viloyatida export quality index tahlili	314
41.	Jumaniyazov Iskandar Baxodirovich	To'qimachilik sanoati korxonalarida xarajatlar hisobini tashkil etish, tannarxni kalkulyatsiya qilish va tahlil etish bo'yicha xorijiy tajriba	327
42.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini prognozlashning ekonometrik asoslari	333
43.	Kabilova Zebo Babakulovna	Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda mehnat resurslaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari	341
44.	O'lmasxo'jayev Zoirxo'ja Abbos o'g'li	Ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt asosidagi adaptiv modellarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini baholash	353
45.	Jomolov Muzaffar Mirzoxitovich	Hududlarda investitsiyalar samaradorligini qisqa panel ma'lumotlari asosida o'rta muddatga prognozlash: Toshkent viloyati misolida	358
46.	Akhmedova Shokhistakhon	Ways to improve sustainable financing mechanisms in Uzbekistan: capital needs, pilot instruments and scenario-based projections to 2030	368
47.	Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	Moliya bozorida qarz instrumentlari orqali savdolarni moliyalashtirish	381
48.	Qudratova Shaxnoza Shuxrat qizi	Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik baholash usullari va mezonlari	388
49.	Ziyodullayev Dilshod Sherzodovich, Sharapova Mashxura Azadovna	O'zbekistonda monetar va fiskal siyosatning inflyatsiya va iqtisodiy o'sishga ta'siri	399
50.	Гозиев Рзоиддин Чулпон угли, Ким Дмитрий Игнатьевич	Перестройка кадровой стратегии ритейла в эпоху цифровых технологий	406
51.	Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	To'qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini boshqarishda eksportni diversifikatsiya qilish strategiyasi	413
52.	Abdujaborova Mahmura Toshmuxamadovna	Korxona moliyaviy holatining tizimli tahlili	419

KORXONA MOLIYAVIY HOLATINING TIZIMLI TAHLILI

Abdujaborova Mahmura Toshmuxamadovna

Toshkent davlat
iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
E-mail: maamura@bk.ru
ORCID: 0009-0009-5880-4961

Annotatsiya. Maqolada korxona moliyaviy holatining tizimli tahlili uchta o'zaro bog'liq yo'nalishda ishlab chiqilgan. Avvalo tahlilning maqsadi, obyekti, bosqichlari va ko'rsatkichlarini birlashtiruvchi to'qqiz bosqichli tizim taklif qilingan. So'ngra bosqichlar natijalarini sintez qilish uchun morfologik yondashuv qo'llanilib, moliyaviy barqarorlik, to'lov qobiliyati, faollik va rentabellik ko'rsatkichlarining me'yorga nisbatan holatlari yagona morfologik matritsada tizimlashtirilgan, moliyaviy holat turlari va tuzatish choralari belgilangan. Nihoyat, nomoliyaviy kapital va balansdan tashqari risklarni qamrab oluvchi integratsiyalashgan hisobot modeli va uning tahlildagi ahamiyati asoslangan.

Kalit so'zlar: moliyaviy holat, tizimli tahlil, integratsiyalashgan hisobot, to'lov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik, pul oqimi, integral indeks, morfologik tahlil, boshqaruv qarorlari.

СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Абдужаборова Маъмура Тошмухамедовна

доцент Ташкентского государственного
экономического университета, PhD
E-mail: maamura@bk.ru
ORCID: 0009-0009-5880-4961

Аннотация. В статье системный анализ финансового состояния предприятия разработан по трем взаимосвязанным направлениям. Сначала предложена девятиэтапная система организации анализа, объединяющая его цель, объект, этапы и показатели. Затем для синтеза результатов этапов применен морфологический подход: состояния показателей финансовой устойчивости, платежеспособности, деловой активности и рентабельности относительно нормативов систематизированы в единой морфологической матрице, определены типы финансового состояния и корректирующие меры. Наконец, обоснована модель интегрированной отчетности, охватывающая нефинансовые капиталы и забалансовые риски, и ее значение для анализа.

Ключевые слова: финансовое состояние, системный анализ, интегрированная отчетность, платежеспособность, финансовая устойчивость, денежный поток, интегральный индекс, морфологический анализ, управленческие решения.

SYSTEMS ANALYSIS OF AN ENTERPRISE'S FINANCIAL CONDITION

Abdujaborova Mamura Toshmuxamadovna

Associate professor of
Tashkent State
University of Economics, PhD
E-mail: maamura@bk.ru
ORCID: 0009-0009-5880-4961

Abstract. The article develops a systems analysis of an enterprise's financial condition in three interrelated directions. First, a nine-stage system for organizing the analysis is proposed, linking its purpose, object, stages and indicators. Second, a morphological approach is applied to synthesize stage results: the states of financial stability, solvency, activity and profitability

indicators relative to their norms are arranged in a single morphological matrix, and types of financial condition and corrective measures are defined. Finally, an integrated reporting model covering non-financial capitals and off-balance-sheet risks is substantiated together with its role in analysis.

Key words: *financial condition, systems analysis, integrated reporting, solvency, financial stability, cash flow, integral index, morphological analysis, management decisions.*

Kirish

Davlat ishtirokidagi korxonalarni moliyaviy sogʻlomlashtirish tizimini takomillashtirish [1] va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga oʻtish [2] sharoitida korxonalar moliyaviy holatini xolis va har tomonlama baholash zarurati ortib bormoqda. Mulkdorlar, kreditorlar, investorlar va davlat organlari boshqaruv qarorlarini qabul qilishda korxonaning moliyaviy barqarorligi, toʻlovga qobiliyatliligi, faoliyat samaradorligi va rivojlanish istiqbollari toʻgʻrisidagi ishonchli axborotga tayanadi. Bu holat moliyaviy holat tahlilini tashkil etish va uning natijalarini umumlashtirishga nisbatan yangi talablarni yuzaga keltiradi.

Amaliyotda moliyaviy holat tahlili koʻpincha alohida koeffitsiyentlar guruhlarini hisoblash bilan cheklanadi. Bunda tahlilning maqsadi, obyekti, bosqichlari va koʻrsatkichlari oʻrtasidagi mantiqiy bogʻliqlik yetarlicha asoslanmaydi, bosqichlar esa bir-biridan ajralgan holda bajariladi. Anʼanaviy moliyaviy hisobot faqat pul bilan oʻlchanadigan resurslarni aks ettirgani sababli inson, intellektual, ijtimoiy va tabiiy kapital hamda balansdan tashqari majburiyatlar tahlil doirasidan chetda qoladi. Natijalar yagona integral ballga keltirilganda esa taqchillik va nomutanosiblik bir-biridan farqlanmaydi, tuzatish choralarini tanlash esa koʻp hollarda tahlilchining shaxsiy tajribasiga bogʻliq boʻlib qoladi.

Ushbu muammolarni hal etish uchun moliyaviy holat tahlilini tizimli tahlil sifatida, yaʼni oʻzaro bogʻliq elementlardan iborat yaxlit model sifatida qurish zarur. Tadqiqotning maqsadi shunday modelni ishlab chiqish va uni amaliy maʼlumotlar asosida sinovdan oʻtkazishdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar hal etildi: maqsad, obyekt, bosqich va koʻrsatkichlar birligini taʼminlovchi tahlilni tizimli tashkil etish tartibini shakllantirish; bosqichlar natijalarini sintez qilish uchun morfologik yondashuvni qoʻllash, moliyaviy holat turlarini tabaqalashtirish va har bir turga tuzatish choralarini bogʻlash; tahlilning axborot bazasini kengaytiruvchi integratsiyalashgan hisobot modelini ishlab chiqish va uning ahamiyatini asoslash; taklif etilgan yondashuvni amaliy maʼlumotlar asosida sinovdan oʻtkazish.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Korxona moliyaviy holatini tahlil qilish masalalari koʻplab mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlarida tadqiq etilgan. MDH mamlakatlari olimlari moliyaviy holatni asosan korxonaning oʻz faoliyatini moliyalashtirish qobiliyati bilan bogʻlaydi va uni likvidlik, toʻlov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik, ishbilarmonlik faolligi va rentabellik koʻrsatkichlari guruhlarini orqali baholaydi [21; 25; 26]. A.D. Sheremet va Ye.V. Negashev tahlilni ketma-ket bajariladigan bloklar koʻrinishida tashkil etadi, biroq bloklar natijalarini yagona xulosaga umumlashtirish tartibi yetarlicha asoslanmagan [27].

Mahalliy mualliflar moliyaviy resurslarning mavjudligi, joylashuvi va ulardan foydalanish darajasini keng koʻrsatkichlar tizimi orqali ifodalashga urgʻu beradi [11–13]. Muallifning oldingi tadqiqotlarida toʻlov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik, oʻz aylanma mablagʻlari bilan taʼminlanganlik, pul oqimlari va bankrotlik ehtimoli tahlili alohida yoʻnalishlar sifatida oʻrganilgan [4–6; 8–10], moliyaviy hisobot elementlarini bashoratlash esa tahlilni kelgusi davrga yoʻnaltirish zarurligini koʻrsatgan [3]. Aynan shu yoʻnalishlarni yagona tizimga birlashtirish mazkur tadqiqotning vazifasi hisoblanadi.

Xorijiy tadqiqotlarda esa, moliyaviy holatni baholash koʻproq kelgusi risklarni aniqlash va boshqaruv qarorlarini asoslash vositasi sifatida qaraladi. E. Altman moliyaviy holatni baholashni inqiroz va toʻlovga qobiliyatsizlikni prognoz qilish vositasi deb biladi [14]. E. Brigham va M.

Ehrhardt, CFA Instituti, S. Penman va K. Subramanyam moliyaviy hisobot tahlilini kapitalni samarali taqsimlash, risk va kutilayotgan daromadlilikni baholash hamda iqtisodiy qaror qabul qilish jarayoni sifatida talqin etadi [16; 17; 19; 20].

Tizimli yondashuv murakkab obyektni o'zaro bog'liq elementlar majmui sifatida o'rganishni, har bir elementning vazifasini butun tizim maqsadidan kelib chiqib belgilashni talab qiladi [23; 24]. Integratsiyalashgan hisobot sohasida Xalqaro integratsiyalashgan hisobot kengashi tomonidan 2013 yilda e'lon qilinib, 2021 yilda qayta ko'rib chiqilgan konseptual asoslar olti kapital – moliyaviy, ishlab chiqarish, intellektual, inson, ijtimoiy-munosabat va tabiiy kapital tasnifini taklif etadi [18]. Biroq bu asoslar tamoyillarga tayanadi va milliy hisobot shakllari bilan bog'langan miqdoriy baholash tartibini nazarda tutmaydi.

Morfologik tahlil usuli dastlab F. Tsvikki tomonidan murakkab muammolarning barcha mumkin bo'lgan yechimlarini tartibli ravishda aniqlash vositasi sifatida ishlab chiqilgan [22]. Mazkur usul muhandislik va boshqaruv masalalarida keng qo'llanilsa-da, moliyaviy holatni baholashda kam ishlatiladi. Amaliyotda ko'rsatkichlar yo har biri alohida talqin qilinadi, yo yagona integral ballga birlashtiriladi; birinchi holatda umumlashgan xulosa shakllanmaydi, ikkinchi holatda esa ballning tarkibi, ya'ni qaysi yo'nalishda taqchillik mavjudligi ko'rinmay qoladi. Mazkur jihatlar tadqiqot yo'nalishini belgilab berdi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, gorizontaal va vertikal tahlil, koeffitsiyentlar usuli, morfologik tahlil (morfologik matritsa usuli), normallashtirish va vaznli jamlash hamda korrelyatsion-regression tahlil usullaridan foydalanildi.

Natija va muhokama

Moliyaviy holat tahlilining samaradorligi ko'p jihatdan uning tashkil etilish tartibiga bog'liq. Agar koeffitsiyentlar guruhlari bir-biridan ajralgan holda hisoblansa, turli guruhlar asosida chiqarilgan xulosalar bir-biriga zid kelishi ehtimoli ortadi. Shu sababli tahlilni tizim sifatida qurish, ya'ni uning maqsadi, obyekti, bosqichlari va ko'rsatkichlarini yagona mantiqiy zanjirga bog'lash taklif etiladi. Bunda har bir bosqich o'z maqsadiga ega bo'lib, muayyan obyektni o'rganadi, shu maqsadga mos ko'rsatkichlar orqali ifodalanadi va aniq axborot foydalanuvchisiga yo'naltiriladi. Bosqichning xulosasi keyingi bosqich uchun boshlang'ich axborot hisoblanadi va unda qaysi ko'rsatkichlarga ustuvor e'tibor qaratish kerakligini belgilab beradi [27].

Tahlil bosqichlarining ketma-ketligi umumiylikdan xususiylikka hamda qisqa muddatli holatdan uzoq muddatli istiqbolga o'tish tamoyillari asosida belgilanadi. Har bir bosqichda qo'llaniladigan ko'rsatkichlar tarkibi axborot foydalanuvchilarining ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda shakllantiriladi: yetkazib beruvchilar uchun joriy majburiyatlarning o'z vaqtida bajarilishi, banklar uchun qarzning qaytarilish imkoniyati, investorlar uchun esa kapital qiymatining oshishi ustuvor ahamiyatga ega. Taklif etilayotgan tizimning asosiy afzalligi bosqichlarning o'zaro bog'liqligida namoyon bo'ladi. Dastlabki baho jarayonida aniqlangan tarkibiy o'zgarishlar, masalan, qayta tashkil etish, faoliyat turini boshqa subyektaga berish yoki ijara standartini qo'llash, keyingi barcha bosqichlarda ko'rsatkichlarni to'g'ri talqin qilish uchun tuzatish sifatida inobatga olinadi. To'lov qobiliyatini baholashda an'anaviy likvidlik koeffitsiyentlari pul oqimlari ko'rsatkichlari bilan to'ldiriladi, chunki balansdagi likvidlik real pul tushumlaridan farq qilishi mumkin [4; 5]. Moliyaviy barqarorlik bosqichida o'z aylanma mablag'lari bilan ta'minlanganlik kapital tarkibi bilan birgalikda o'rganiladi [8; 10]. To'lovga qobiliyatsizlik ehtimoli oldingi bosqichlar natijalarini umumlashtiradi: rivojlanayotgan bozorlar uchun moslashtirilgan Altman modelining [9; 14] omillari aynan barqarorlik va rentabellik bosqichlarida hisoblanadigan ko'rsatkichlardan iborat, miqdoriy baho esa J. Argenti taklif etgan sifat mezonlari [15] bilan to'ldiriladi. Investitsion jozibadorlik bosqichida kapital rentabelligi kapitalning o'rtacha tortilgan qiymati bilan taqqoslanadi [7].

Ushbu tamoyillar asosida tahlil to'qqiz bosqichdan iborat tizim sifatida shakllanadi (1-

jadval).

1-jadval

Moliyaviy holat tahlilining tizimli tashkil etilishi*

Bosqich	Maqsadi	Obyekti	Asosiy ko'rsatkichlar	Foydalanuvchi
1. Dastlabki baho	Hisobot tuzilishi va tarkibiy o'zgarishlarni aniqlash	Balans va moliyaviy natijalar	Mutlaq o'zgarish, o'sish sur'ati, solishtirma og'irlik	Barcha foydalanuvchilar
2. Balans likvidliligi	Aktiv va majburiyatlarning muddat bo'yicha muvofiqligini baholash	Aktivlar (A1–A4) va majburiyatlar (P1–P4) guruhlar	Likvidlik shartlari	Kreditorlar, rahbariyat
3. To'lov qobiliyati	Joriy majburiyatlarni qoplash imkoniyatini aniqlash	Joriy aktivlar, pul oqimlari	Likvidlik koeffitsiyentlari, operatsion va erkin pul oqimi	Yetkazib beruvchilar, kreditorlar
4. Moliyaviy barqarorlik	Manbalar tarkibining uzoq muddatli muvozanatini baholash	Kapital va majburiyatlar tarkibi	O'z aylanma mablag'lari, avtonomiya, qarz yuki, manevrlilik	Mulkdorlar, kreditorlar
5. Ish faolligi	Resurslardan foydalanish jadalligini aniqlash	Aylanma aktivlar va hisob-kitoblar	Aylanuvchanlik, aylanish davri	Rahbariyat
6. Rentabellik	Faoliyat samaradorligini baholash	Foyda va uning manbalari	ROS, ROA, ROE	Mulkdorlar, investorlar
7. To'lovga qobiliyatsizlik	Bankrotlik ehtimolini baholash	4- va 6-bosqich natijalari	Altman, Argenti modellari	Kreditorlar, rahbariyat
8. Kreditga layoqatlilik	Qarz jalb etish imkoniyatini aniqlash	Qarz yuki, shartnoma shartlari	Foizlarni qoplash, kovenantlar	Banklar, xalqaro moliya institutlari
9. Investitsion jozibadorlik	Kapital qiymatining oshishini baholash	Rentabellik va kapital qiymati	ROE va WACC nisbati, o'sish sur'ati	Investorlar

**Muallif tomonidan tayyorlangan.*

Tizimli tashkil etilgan tahlil har bir bosqichda asosli xususiy xulosa bersa-da, to'qqiz bosqichda hisoblangan ko'rsatkichlarni yagona baho va aniq boshqaruv qaroriga aylantirish masalasi hal etilmagan holda qoladi. Bu masalani hal etish uchun morfologik yondashuvdan foydalanish taklif etiladi. Mazkur yondashuvning moliyaviy tahlildagi mohiyati shundaki, korxona holatini belgilovchi ko'rsatkichlar matritsa qatorlariga, ularning me'yorga nisbatan mumkin bo'lgan holatlari esa ustunlarga joylashtiriladi, har bir ko'rsatkich bo'yicha bittadan holat tanlanganda hosil bo'ladigan kombinatsiya korxonaning moliyaviy holatini ifodalaydi [22]. Mumkin bo'lgan kombinatsiyalar soni har bir ko'rsatkich holatlari sonining ko'paytmasiga teng:

$$N = k_1 \times k_2 \times \dots \times k_n$$

bunda k_i – i-ko'rsatkich bo'yicha mumkin bo'lgan holatlar soni.

Klassik morfologik tahlildan farqli ravishda, moliyaviy holatni baholashda barcha kombinatsiyalarni birma-bir ko'rib chiqish talab etilmaydi: korxonaning amaldagi holati hisobot ma'lumotlari asosida bevosita aniqlanadi va matritsada bitta variant sifatida qayd etiladi, keyin esa bu variantning me'yoriy variantdan qay darajada chetlashgani baholanadi. Shu tariqa moliyaviy holat bitta umumlashgan ball bilan emas, ko'rsatkichlar bo'yicha holatlar majmui bilan tavsiflanadi.

Matritsaga kiritiladigan ko'rsatkichlar tizimli tahlilning to'rt bosqichidan olinadi: moliyaviy

barqarorlik, to'lov qobiliyati, ishbilarmonlik faolligi va rentabellik. Demak, morfologik matritsa tizimli tahlilning sintez bo'g'ini vazifasini bajaradi va bosqichlar natijalarini yagona bahoga keltiradi. Har bir yo'nalish bitta ko'rsatkich bilan ifodalanadi, rentabellik esa, aktivlar va xususiy kapital bo'yicha alohida baholanadi, chunki foyda miqdori bir xil bo'lganda ham ularning qiymati kapital tarkibiga qarab sezilarli farq qiladi (2-jadval).

2-jadval
Korxona moliyaviy holatining morfologik matritsasi*

Ko'rsatkich	Hisoblash tartibi	Me'yordan past	Me'yor doirasida	Me'yordan yuqori
O'z kapitali mustaqilligi (K1)	Xususiy kapital / Jami passivlar	< 0,5 – qarz manbalariga kuchli bog'liqlik	0,5–0,8 – yetarli mustaqillik	> 0,8 – qarz imkoniyatlaridan foydalanilmaydi
To'lov qobiliyati (K2)	Joriy aktivlar / Joriy majburiyatlar	< 1,5 – to'lovlarni bajarmaslik xavfi	1,5–2,5 – muvozanatli holat	> 2,5 – mablag'lar harakatsiz qolgan
Faollik (K3)	Sof tushum / Aylanma aktivlarning o'rtacha qiymati	< 2 marta – resurslarning sekin aylanishi	2–4 marta – me'yoriy faollik	> 4 marta – zaxiralar yetishmasligi, uzilish xavfi
Aktivlar rentabelligi (K4)	Sof foyda / Aktivlarning o'rtacha qiymati	< 5% – aktivlardan samarasiz foydalanish	5–15% – samarali foydalanish	> 15% – yangilanmagan aktivlar hisobiga
Xususiy kapital rentabelligi (K5)	Sof foyda / Xususiy kapital	< 10% – kapital samarasi past	10–25% – barqaror daromadlilik	> 25% – yuqori risk hisobiga erishilgan foyda

*Muallif tomonidan tayyorlangan.

Me'yordan har ikki tomonga chetlashish ham maqbul emas, ammo ularning iqtisodiy mazmuni turlicha hisoblanadi. Me'yordan past qiymat korxonada majburiyatlarni qoplash, resurslarni aylantirish yoki foyda olish imkoniyati yetishmasligini, ya'ni *taqchillikni* bildiradi. Me'yordan yuqori qiymat esa, to'lov qobiliyatiga bevosita tahdid solmaydi, biroq mablag'larning samarasiz bog'lanib qolganini, ya'ni *nomutanosiblikni* ko'rsatadi. Shuning uchun moliyaviy holat turini aniqlashda me'yordan past ko'rsatkichlar soni asos qilib olinadi (3-jadval).

3-jadval
Me'yordan past ko'rsatkichlar soniga ko'ra moliyaviy holat turlari*

Me'yordan past ko'rsatkichlar soni	Holat turi	Tavsifi
0	Barqaror	Taqchillik kuzatilmaydi; mavjud holatni saqlash va ortiqcha resurslarni ishga solish lozim
1	Barqarorga yaqin	Bitta yo'nalishda taqchillik; nuqtali tuzatish yetarli
2	Nomutanosib	Ikki yo'nalishda taqchillik; holat yomonlashishga moyil, aralashuv talab etiladi
3	Xavfli	Uch yo'nalishda taqchillik; to'lov qobiliyatini yo'qotish ehtimoli yuqori
4–5	Inqirozli	Deyarli barcha yo'nalishlarda taqchillik; to'liq moliyaviy sog'lomlashtirish zarur

*Muallif tomonidan tayyorlangan.

Chegaralarni belgilashda quyidagi mulohazalarga tayanildi. Bitta yo‘nalishdagi taqchillikni qolgan yo‘nalishlardagi zaxira hisobiga qoplash mumkin. Ikki yo‘nalishda taqchillik paydo bo‘lganda qoplash imkoniyati kamayadi va muammolar bir-birini kuchayтира boshlaydi. Taqchillik ko‘rsatkichlarning ko‘pchiligini, ya‘ni uch yo‘nalishni qamrab olganda tuzatish uchun ichki manba deyarli qolmaydi, shu bois aynan shu chegara xavfli holatning boshlanishi deb qabul qilindi. Me‘yordan yuqori ko‘rsatkichlar holat turini o‘zgartirmaydi, biroq ular ko‘pincha taqchil yo‘nalishni tuzatishda ichki manba vazifasini o‘tashi mumkin.

Yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, me‘yordan chetlashgan har bir ko‘rsatkich muayyan boshqaruv choralari bilan bog‘lanadi. Besh ko‘rsatkichning har biri ikki yo‘nalishda chetlashishi mumkinligi sababli o‘nta tuzatish yo‘nalishi ajratiladi (4-jadval).

4-jadval
Me‘yordan chetlashgan ko‘rsatkichlar bo‘yicha tuzatish choralari*

Ko‘rsatkich	Me‘yordan past bo‘lganda	Me‘yordan yuqori bo‘lganda
K1	Foydani kapitalga yo‘naltirish, dividend to‘lovlarini vaqtincha cheklash, qimmat qarzlarini arzonroq manbalar bilan almashtirish	Investitsiya loyihalarini uzoq muddatli qarz mablag‘lari hisobiga moliyalashtirish
K2	Qisqa muddatli majburiyatlarni uzoq muddatlilariga aylantirish, debitorlik qarzini undirishni jadallashtirish	Zaxira me‘yorlarini qayta ko‘rish, debitorlik muddatini qisqartirish, bo‘shagan mablag‘ni qarzni qoplashga yo‘naltirish
K3	Sotilmayotgan zaxiralardan xalos bo‘lish, ishlab chiqarish siklini qisqartirish, sotish kanallarini kengaytirish	Zaxiralarning eng kam darajasini belgilash, ta‘minot grafisini barqarorlashtirish
K4	Foydalanilmayotgan aktivlarni sotish yoki ijaraga berish, quvvatlardan foydalanish darajasini oshirish	Asosiy vositalarni yangilashga mablag‘ yo‘naltirish, amortizatsiya siyosatini qayta ko‘rish
K5	Xarajatlar tarkibini tahlil qilish, zarar keltiruvchi mahsulotlardan voz kechish, narx siyosatini qayta ko‘rish	Foydaning bir qismini zaxira sifatida qoldirish, qarz yukini kamaytirish

*Muallif tomonidan tayyorlangan.

«O‘zbekiston milliy elektr tarmoqlari» AJ ning MHXS asosidagi hisobotlari [28] ma‘lumotlari bo‘yicha tizimli tahlil bosqichlarida hisoblangan besh ko‘rsatkich matritsadagi me‘yoriy oraliqlar bilan solishtirilib, har biri uchun tegishli holat aniqlandi (5-jadval).

5-jadval
O‘zMET AJ moliyaviy holatining morfologik matritsa asosidagi tahlili natijalari*

Ko‘rsatkich	2023 y.	2024 y.	2025 y.
O‘z kapitali mustaqilligi (K1)	me‘yordan past	me‘yordan past	me‘yor doirasida
To‘lov qobiliyati (K2)	me‘yordan past	me‘yor doirasida	me‘yordan past
Faollik (K3)	me‘yordan yuqori	me‘yordan yuqori	me‘yordan yuqori
Aktivlar rentabelligi (K4)	me‘yordan past	me‘yordan past	me‘yordan past
Xususiy kapital rentabelligi (K5)	hisoblanmaydi	hisoblanmaydi	me‘yor doirasida
Me‘yordan past ko‘rsatkichlar soni	3	2	2
Holat turi	Xavfli	Nomutanosib	Nomutanosib

*Muallif tomonidan tayyorlangan.

Jadval ma'lumotlari jamiyat moliyaviy holatining xavfli turdan nomutanosib turga o'tganini ko'rsatadi. Biroq holat yaxshilanishining manbai yillar bo'yicha farq qiladi: 2024 yilda to'lov qobiliyati me'yorga yetgan, 2025 yilda esa mustaqillik tiklangani holda to'lov qobiliyati yana pasaygan, aktivlar rentabelligi esa butun davr davomida taqchil yo'nalish bo'lib qolgan. 2023–2024 yillarda xususiy kapital manfiy bo'lgani sababli K5 ko'rsatkichi iqtisodiy mazmunga ega emas va holat to'rt ko'rsatkich bo'yicha aniqlangan; matritsa bunday ko'rsatkichni alohida qayd etib, qolganlari bo'yicha tasniflashni davom ettirishga imkon beradi, integral baholashda esa bunday ko'rsatkich umumiy natijaning ishonchlilikini pasaytiradi. Agar 2024 yil uchun dastlabki baho bosqichida aniqlangan tuzatish, ya'ni taqsimlash uchun saqlanayotgan majburiyatlar inobatga olinsa, to'lov qobiliyati ham me'yordan past bo'lib, holat xavfli turda qoladi. Faollik ko'rsatkichining uchala yilda me'yordan yuqori bo'lishi an'anaviy yondashuvda ijobiy natija sifatida talqin qilinardi, matritsada esa u nomutanosiblik sifatida baholandi: yuqori aylanish aylanma aktivlarning faoliyat miqyosiga nisbatan juda kamligidan kelib chiqqan va aynan shu holat to'lov qobiliyatining pastligiga ham sabab bo'lgan.

4-jadvalga muvofiq jamiyat uchun ustuvor choralar to'lov qobiliyati (joriy majburiyatlarning bir qismini uzoq muddatli manbalar bilan almashtirish, bitta bog'liq tarafda jamlangan debitorlik qarzini undirish) va aktivlar rentabelligi (tarif va xarajatlar tarkibini qayta ko'rish, tugallanmagan qurilish obyektlarini foydalanishga topshirish) yo'nalishlarida belgilandi. Shu bilan birga morfologik matritsa faqat hisobotda aks etgan moliyaviy ko'rsatkichlarga tayanadi va balansdan tashqaridagi omillarni qamrab olmaydi. Bu kamchilikni integratsiyalashgan hisobot bartaraf etadi.

An'anaviy moliyaviy hisobot tugallangan davr natijalarini aks ettiradi, faqat pul bilan o'lchanadigan resurslarni qamrab oladi va natijalarni yuzaga keltirgan operatsion hamda nomoliyaviy omillarni ochib bermaydi. Ushbu cheklovlarni bartaraf etish va tizimli tahlilning axborot bazasini kengaytirish maqsadida to'rt blokdan iborat integratsiyalashgan hisobot tuzilmasi taklif etiladi (6-jadval).

6-jadval
Integratsiyalashgan hisobotning tuzilishi*

Blok	Mazmuni	Asosiy ko'rsatkichlar	Tahlildagi vazifasi
1. Moliyaviy holat va kapital tuzilishi	Kapital tarkibi, likvidlik va rentabellik	Mustaqillik, likvidlik, rentabellik koeffitsiyentlari, sof pul oqimi	Joriy moliyaviy holatni baholash
2. Ishlab chiqarish va operatsion ko'rsatkichlar	Resurslardan foydalanish samaradorligi	Aylanish davrlari, pul aylanish sikli, asosiy vositalar eskirishi, quvvatlardan foydalanish	Moliyaviy natijalarning operatsion sabablarini aniqlash
3. Nomoliyaviy kapital	Intellectual, inson, ijtimoiy-reputatsion va tabiiy kapital	Nomoddiy aktivlar ulushi, kadrlar qo'nimsizligi, mehnat unumdorligi, doimiy mijozlar ulushi, ekologik xarajatlar	Balansda aks etmaydigan resurslarni hisobga olish
4. Prognoz va ssenariylar	Kelgusi holat va risklar	Integral indeks, elastiklik koeffitsiyentlari, stress-test natijalari, balansdan tashqari risklar	Kelgusi to'lov qobiliyati va risklarni baholash

*Muallif tomonidan tayyorlangan.

Dastlabki uch blok korxonaning joriy holatini, to'rtinchi blok esa kelgusi holatini tavsiflaydi. Shu tariqa integratsiyalashgan hisobot tahlilni nafaqat hisobotdagi raqamlar, balki ularni yuzaga keltirgan omillar va kelgusi risklar haqidagi axborot bilan ta'minlaydi [3].

Integratsiyalashgan hisobot axborotini yakuniy bahoga kiritish uchun integral barqarorlik indeksidan foydalaniladi. Turli o'lchov birligiga ega ko'rsatkichlar 0 dan 1 gacha oraliqqa

keltiriladi, vaznlar esa har bir ko‘rsatkichning sof pul oqimi bilan korrelyatsiya koeffitsiyenti (k_i) asosida aniqlanadi:

$$I_i = (x_i - x_{yomon}) / (x_{yaxshi} - x_{yomon}); v_i = |k_i| / \sum |k_j|; I_{mb} = \sum v_i \cdot I_i$$

bunda x_i – ko‘rsatkichning amaldagi qiymati, x_{yaxshi} va x_{yomon} – uning me‘yoriy eng yaxshi va eng yomon qiymatlari.

Indeks qiymatiga ko‘ra korxona to‘rt zonadan biriga kiritiladi: 0,75–1,00 – barqaror; 0,50–0,75 – qoniqarli; 0,25–0,50 – xavfli; 0,00–0,25 – inqiroz oldi. Indeks balans ma‘lumotlariga asoslangani sababli unga tuzatish qoidasi qo‘llaniladi: shartli majburiyatlar yoki sud da‘volari o‘z kapitalidan oshib ketsa, kredit kovenanti buzilgan bo‘lsa yoki auditor faoliyat uzluksizligi bo‘yicha jiddiy noaniqlikni qayd etsa, korxona bir zona pastga tushiriladi. Nomoliyaviy omillarning sof pul oqimiga ta‘siri ko‘p omilli regressiya va elastiklik koeffitsiyentlari yordamida baholanib, ssenariy tahlili va stress-test uchun asos bo‘ladi.

O‘zMET AJ ma‘lumotlari bo‘yicha integral indeks tahlil davrida inqiroz oldi zonasidan barqaror zonaga ko‘tarilgan. Biroq integratsiyalashgan hisobotning to‘rtinchi bloki an‘anaviy hisobotda aks etmaydigan kredit kovenantining buzilishi, faoliyat uzluksizligi bo‘yicha jiddiy noaniqlik va o‘z kapitalidan oshuvchi balansdan tashqari da‘vo mavjudligini aniqlagani sababli, tuzatish qoidasiga ko‘ra jamiyat qoniqarli zonaga tushirildi. Morfologik matritsa ham ikki taqchil yo‘nalishni aniqlab, holatni nomutanosib deb baholagan edi. Turli yondashuvlarning bir xil xulosaga kelishi taklif etilgan modelning ichki izchilligini tasdiqlaydi. Integratsiyalashgan hisobot morfologik matritsa asosida belgilangan choralarni kredit shartnomasi shartlarini qayta kelishish va shartli majburiyatlarni oshkor etish choralari bilan to‘ldiradi.

Olingan natijalar tizimli tahlilning uchta tarkibiy qismi bir-birini to‘ldirishini ko‘rsatadi. Tizimli tashkil etish har bir bosqichni maqsad va foydalanuvchiga bog‘lab, asosli xususiy xulosalarni shakllantiradi. Morfologik yondashuv bu xulosalarni yagona baho va muayyan qarorga aylantiradi: ko‘rsatkichlar me‘yorga nisbatan uch holatda baholanadi, taqchillik nomutanosiblikdan ajratiladi, holat turi va tuzatish choralari me‘yordan chetlashgan ko‘rsatkichlar orqali belgilangani uchun xulosa tahlilchining subyektiv fikriga bog‘liq bo‘lmay qoladi. Integratsiyalashgan hisobot esa tahlilni hisobotdan tashqaridagi omillar va kelgusi risklar bilan boyitadi. Bu moliyaviy tahlil kelgusidagi risklarni baholash va qaror qabul qilish uchun asos bo‘lishi lozimligi haqidagi qarashga mos keladi [16; 17; 19]. Shu bilan birga, me‘yoriy oraliqlar va vazn koeffitsiyentlari umumiy amaliyotga asoslangan bo‘lib, tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda aniqlashtirilishi lozim; xususan, kapital sig‘imi yuqori tabiiy monopoliyalar uchun faollik va aktivlar rentabelligi me‘yorlari boshqa tarmoqlardan farq qilishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi.

1. Moliyaviy holat tahlilini tizimli tashkil etish uning maqsadi, obyekti, bosqichlari va ko‘rsatkichlarini yagona tizimga birlashtiradi; to‘qqiz bosqichning har biri muayyan foydalanuvchiga xizmat qiladi, natijasi esa keyingi bosqich uchun boshlang‘ich axborot bo‘lgani sababli xulosalar o‘rtasidagi ziddiyatlarning oldi olinadi.

2. Morfologik yondashuv tizimli tahlilning sintez bo‘g‘ini vazifasini bajaradi: moliyaviy barqarorlik, to‘lov qobiliyati, faollik va rentabellik ko‘rsatkichlarining me‘yorga nisbatan uch holatini yagona matritsada tizimlashtirish moliyaviy holatni yo‘nalishlar kesimida ifodalaydi, taqchillikni nomutanosiblikdan ajratadi, holat turini aniqlaydi va har bir chetlashishni aniq tuzatish choralari bilan bog‘laydi.

3. To‘rt blokli integratsiyalashgan hisobot tahlilning axborot bazasini nomoliyaviy kapital va balansdan tashqari risklar hisobiga kengaytiradi; integral indeks va tuzatish qoidasi bu axborotni yakuniy bahoga kiritib, integral ball yashirib qo‘yishi mumkin bo‘lgan risklarni aniqlash imkonini beradi.

4. Taklif etilgan modeldan davlat ishtirokidagi korxonalar, tijorat banklari va moliyaviy nazorat organlari korxonalar moliyaviy holatini kompleks baholash hamda moliyaviy

sogʻlomashtirish choralari asoslashda foydalanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Davlat ishtirokidagi korxonalarni moliyaviy sogʻlomashtirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi 1013-son qarori. 14.12.2018. <https://www.lex.uz>
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 fevraldagi «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga oʻtish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi PQ-4611-son qarori // Qonun hujjatlari maʼlumotlari milliy bazasi, 25.02.2020 y., 07/20/4611/0209-son. <https://www.lex.uz>
3. Abdujaborova M.T. Moliyaviy hisobotlar elementlarini bashoratlash // Moliya ilmiy jurnali. – 2026. – №1. – 148–156 b.
4. Abdujaborova M.T. Pul oqimlari tahlili // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2023. – №4. – 93–97 b.
5. Abdujaborova M.T. Toʻlovga qobiliyatlilik tahlili // Logistika va iqtisodiyot. – 2022. – №2.
6. Abdujaborova M.T. Xoʻjalik subʼektlari moliyaviy holatining tahlili // Xalqaro moliya va hisob ilmiy elektron jurnali. – 2019. – №2. – 1–14 b.
7. Abdujaborova M.T. Xoʻjalik subʼektlarining investitsion jozibadorligi tahlilining metodikasi // Moliya va bank ishi. – 2022. – №3. – 126–134 b.
8. Abdujaborova M.T. Xoʻjalik yurituvchi subʼektlarda moliyaviy barqarorlik tahlilini tashkil etish // Iqtisodiyot va taʼlim. – 2023. – 24(5). – 197–200 b.
9. Abdujaborova M.T. Xoʻjalik yurituvchi subʼektlarning toʻlovga qobiliyatsizlik (bankrotlik) ehtimolini bashoratlash modellari tahlili // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2023. – №2. – 86–95 b.
10. Abdujaborova M.T. Xoʻjalik yurituvchi subʼektlarning oʻz aylanma mablagʻlari bilan taʼminlanganligi tahlili // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – Maxsus son. – 141–146 b.
11. Pardaev M.Q., Xolikulov A.N., Raximov H.A., Berdikulova I.R., Babanazarova S.A. Korxonalar moliyaviy hisobotlari tahlili: uslubiy qoʻllanma. – Samarqand, 2022. – 84 b.
12. Raximov M. Iqtisodiyot subʼektlari moliyaviy holatining tahlili: oʻquv qoʻllanma. – T.: Iqtisod-moliya, 2015. – 290 b.
13. Vahobov A.V., Ishonqulov N.F., Ibrohimov A.T. Moliyaviy va boshqaruv tahlili: darslik. – T.: Iqtisod-moliya, 2013. – 600 b.
14. Altman E.I. Corporate Financial Distress, Restructuring, and Bankruptcy. – 4th ed. – Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2019.
15. Argenti J. Corporate Collapse: The Causes and Symptoms. – London: McGraw-Hill, 1976.
16. Brigham E.F., Ehrhardt M.C. Financial Management: Theory & Practice. – 16th ed. – Boston: Cengage Learning, 2019.
17. CFA Institute. Introduction to Financial Statement Analysis. – 2026. – <https://www.cfainstitute.org>
18. International Integrated Reporting Council. International <IR> Framework. – London: IIRC, January 2021.
19. Penman S.H. Financial Statement Analysis and Security Valuation. – 5th ed. – New York: McGraw-Hill/Irwin, 2013.
20. Subramanyam K.R. Financial Statement Analysis. – 11th ed. – New York: McGraw-Hill Education, 2014.
21. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: учеб. пособие. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 512 с.
22. Дроздов Н.Д., Чернышов В.Н., Шумский А.А., Шелупанов А.А., Александров

А.В. Системный анализ // Гуманитарный портал: Концепты [Электронный ресурс]. – Центр гуманитарных технологий, 2002–2021. – <https://gtmarket.ru/concepts/>

23. Козлов В.Н. Системный анализ, оптимизация и принятие решений: учеб. пособие. – СПб.: Изд-во Политехнического ун-та, 2011. – 245 с.

24. Кудж С.А., Цветков В.Я. Системный подход в диссертационных исследованиях // Perspectives of Science and Education. – 2014. – № 3(9). – С. 26–32.

25. Любушин Н.П. Экономический анализ: учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 423 с.

26. Савицкая Г.В. Анализ финансового состояния предприятия. – М.: Издательство Гревцова, 2012. – 200 с.

27. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций. – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 208 с.

28. «O‘zbekiston milliy elektr tarmoqlari» AJ. MHXS asosida tuzilgan konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlar va mustaqil auditor xulosalari, 2020–2025 yillar.

